

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

<p>I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ</p> <p>1. Датум и орган који је именовao комисију Дана 25. маја 2017. године, Наставно-научно веће Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду, именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом: „Регионално-географске основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине у Источној Србији“.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Др Милка Бубало-Живковић, ванредни професор, ужа научна област: Регионална географија, 21.11.2016, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, председник2. Др Тамара Лукић, ванредни професор, ужа научна област: Регионална географија, 01.12.2013, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, ментор3. Др Владимир Стојановић, редовни професор, ужа научна област: Друштвена географија, 01.10.2014, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, члан4. Др Бојан Ђерчан, доцент, ужа научна област: Регионална географија 15.07.2015, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, члан5. Др Вукашин Шушић, редовни професор, ужа научна област: Економска географија, 15.09.2015, Економски факултет, Универзитет у Нишу, члан
<p>II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ</p> <p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Јелена, Јован, Живковић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 17.10.1974, Ниш, Република Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Природно-математички факултет, Мастер академске студије, студијски програм Дипломирани професор географије - мастер.</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија Школска 2010/2011. година, Доктор наука- геонауке (географија).</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:</p>
<p>III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: „Регионално-географске основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине у Источној Србији“</p>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Јелене Живковић је написана на српском језику, ћирилицом, на укупно 323 стране, односно на 313 страна без садржаја, предговора, биографије и кључне документације.

Дисертација је подељена на 10 поглавља:

1. Увод (стр. 3-5).
2. Теоријско-методолошке основе рада (стр. 6-11): 2.1. Предмет, научни задаци, хипотезе и циљеви истраживања; 2.2. Ранија географска проучавања; 2.3. Методологија рада.
3. Географски положај, границе и величина територије (стр. 12-16).
4. Природне основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине (стр. 17-134): 4.1. Геолошка грађа; 4.2. Минерално богатство; 4.3. Геоморфолошке карактеристике; 4.4. Климатске карактеристике и њихов утицај на одрживи развој; 4.5. Хидролошка обележја у функцији одрживог развоја; 4.6. Земљишни покривач у функцији одрживог развоја; 4.7. Биогеографске одлике у функцији одрживог развоја; 4.8. Заштита животне средине.
5. Историјско-географски развој Шљивовичке планине и њене подгорине (стр. 135-146): 5.1. Праисторија; 5.2. Антички период; 5.3. Средњи век; 5.4. Нови век; 5.5. Савремено доба.
6. Друштвено-географске основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине (стр. 147-275): 6.1. Становништво; 6.2. Привреда; 6.3. Насеља.
7. Анализа предности и недостатака, односно могућности и претњи за одрживи развој Шљивовичке планине и њене подгорине (SWOT анализа) (стр. 276-283).
8. Закључак (стр. 284-289).
9. Литература (стр. 290-300).
10. Прилози (стр. 301-316).

Дисертација садржи 202 референце, од којих су 167 литературни извори, 18 извори података и 17 линкови веб-сајтова. У њој се налази 86 табела, 63 фотографије, 26 графикана, 17 карти и 15 група прилога.

На основу свега изложеног, Комисија је позитивно оценила све делове докторске дисертације.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Наслов дисертације јасно је и прецизно формулисан и у складу са проблематиком и садржајем саме дисертације. Кроз наслов су представљене основне релације које се очекују добити у дисертацији (Регионално-географске основе одрживог развоја) као и предмет истраживања – Шљивовичка планина и њена подгорина у Источној Србији.

1. У првом поглављу (**Увод**) сажето је објашњен концепт одрживог развоја, дата је његова дефиниција и наглашени су основни принципи операционализације његових циљева: еколошки, социјални и економски. У уводу је назначена и потреба за спровођењем истраживања на тему одрживог развоја планинских подручја у Србији. Такође, истакнута је потреба за географским истраживањем Шљивовичке планине и њене подгорине као до сада неизучаваног простора.

2. У другом поглављу (**Теоријско-методолошке основе рада**) изложен је основни проблем истраживања, као и специфични проблеми, предмет и задаци. Циљеви истраживања су произашли из утврђеног предмета докторске дисертације и дефинисаних научних задатака. Постављено је пет научних циљева. У овом поглављу дефинисане су и радне хипотезе, једна почетна и шест подхипотеза, на којима је базирано истраживање. Такође су наведена и ранија географска истраживања ширег простора, као и појединих делова простора Шљивовичке планине и њене подгорине. Друго поглавље садржи и детаљан опис методологије истраживања која је подразумевала примену аналитичко-синтезног метода, теренских истраживања, анкетних истраживања, статистичке обраде података (помоћу програма СПСС 17), картографског метода и других.

3. Треће поглавље (**Географски положај, границе и величина територије**) садржи детаљан опис географског положаја Шљивовичке планине и њене подгорине. Сагледавање појединачних компоненти географског положаја (математичко-географски, физичко-географски, регионално-географски, саобраћајно-географски, економско-географски и административни) омогућило је истицање његовог значаја за досадашњи, као и будући развој проучаваног простора. Посебан значај трећег поглавља је у томе што је у њему реализован први задатак дисертације, односно дефинисане су природне и административне границе територије. Природне границе су утврђене на основу физичко-географских критеријума регионализације (геотектонски, геолошки, морфолошки и хидролошки), а административне на основу катастарских општина којима припадају насеља Шљивовичке планине и подгорине.

4. Четврто поглавље (**Природне основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине**) обухвата парцијалну и комплексну валоризацију свих физичко-географских елемената проучаваног простора са циљем да се истражи утицај природне основе геопростора на досадашњи и укаже на потенцијале будућег развоја. Тиме је реализован други задатак истраживања. Сагледавање природне средине као основе одрживог развоја извршено је кроз анализу њених саставних компоненти, односно анализу геолошке грађе, рељефа, климатских карактеристика, хидрографије, педолошких и биогеографских карактеристика. Методом анализе сагледане су физичко-географске појаве, процеси и промене у датом временском оквиру за сваки елемент проучаваног простора посебно. Синтезом су између анализираних елемената утврђене међусобне везе и односи на основу којих су сагледани потенцијали простора у целини, као и са аспекта појединих привредних делатности. На тај начин резултати истраживања могу имати практичан значај, јер могу бити инкорпорирани у планирање одрживог развоја проучаваног простора. У овом поглављу резултати истраживања су приказани табеларно (35 табела), графички (11 графикона) и путем 8 картографских прилога. На картама које се налазе у четвртој поглављу приказане су: геолошке одлике, хипсометријске карактеристике рељефа, структуре нагиба терена, структуре експозиције рељефа, хидролошке, педолошке и вегетацијске карактеристике Шљивовичке планине и њене подгорине. Резултати теренских истраживања илустровани су кроз фотографску документацију (27 слика).

5. Пето поглавље (**Историјско-географски развој Шљивовичке планине и њене подгорине**) садржи приказ историјско-географских прилика у проучаваном простору кроз период праисторије, антички период, средњи и нови век, и савремено доба. Различите етничке групе које су живеле на разним нивоима културно-економског развоја оставиле су бројне трагове свога битисања, што овом простору даје посебну вредност. Кандидаткиња је навела неопходне чињенице о историјско-географском развоју које омогућују да се сагледа значај културно-историјског наслеђа проучаваног простора за одрживи развој.

6. У шестом поглављу (**Друштвено-географске основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине**) сагледани су: 1) развој, размештај и динамика становништва, 2) привредне делатности које највише могу да допринесу привредном оживљавању простора и 3) основне карактеристике насеља са проучаване територије. Тиме су реализовани трећи, четврти и пети задатак докторске дисертације. Значај шестог поглавља се огледа у томе што су у оквиру њега приказани

результати два анкетна истраживања спроведена током рада на дисертацији. Статистичка обрада прикупљених података урађена је уз помоћ програма SPSS 17 (Statistical Package for Social Science- Статистички пакет за друштвене науке). Спроведена истраживања омогућила су реализацију шестог и седмог задатка дисертације. Прво анкетно истраживање се бавило узроцима ниског фертилитета у општини Бела Паланка. Спроведено је у фебруару 2016. године на узорку од 160 испитаника. Узорак је сачињавало женско становништво старије од 15 година. Величина узорка чини 7,2% укупне популације фертилних жена у општини Бела Паланка. На основу овог узорка могу се проценити ставови читаве фертилне популације са вероватноћом 0,99 и интервалом поверења $0,071 \leq \pi \leq 0,073$. За анализу података коришћене су операције дескриптивне статистике и статистике закључивања. У оквиру процедуре статистике закључивања користио се Пирсонов хи квадрат тест и Спирманов коефицијент ранг корелације. Резултати спроведеног истраживања указују да су најчешћи разлози ниског фертилитета укупне популације на подручју општине Бела Паланка: ниска примања, незапосленост, високи трошкови подизања деце и несигурна будућност породице. На основу резултата истраживања предложене су одређене смернице за дефинисање наталитетних мера популационе политике у овој општини. Посебан допринос овог поглавља је тај што је рад са резултатима овог истраживања прихваћен за објављивање у часопису *Transylvanian Review of Administrative Sciences* (no. 51E/June, ISSN 1862-2845-M23). Друго анкетно истраживање се бавило ставовима становништва о могућностима привредне активације проучаваног простора, као и питањем емиграције. Спроведено је у априлу 2017. године на узорку од 437 испитаника. Узорак сачињава становништво свих 17 насеља са територије Шљивовичке планине и подгорине. Дескриптивном анализом су израчунате средње вредности оцене ставова испитаника и стандардне девијације које илуструју колико је у просеку одступање оцена ставова од средње вредности. Уз помоћ анализе варијансе ANOVA утврђивано је постојање статистички значајних разлика у ставовима подузорака у оквиру одређених категорија испитаника. У случају када су те разлике установљене, тестиране су и појединачне разлике између подузорака уз помоћ пост-хок Тукијевог теста. Разлике у заступљености ставова испитаника по питању интересовања за бављење сеоским туризмом, као и о питању намере о трајном напуштању завичаја, утврђене су помоћу Пирсоновог хи-квадрат теста. Резултати овог истраживања показују да су млађи старосни контингенти најобразованијег дела становништва посебно свесни данашње економске ситуације. Између понуђених делатности туризма и пољопривреде, испитаницима се примаљивији чини туризам, посебно сеоски туризам. Развој туризма би се заснивао на гостопримству становништва, али и културним и природним ресурсима. У млађим контингентима, али и у неким другим, постоји предузетнички дух и жеља да се интензивира привредни развој проучаваног простора. Међутим, и поред тога, замирање индустријске производње и генерално тешка економска ситуација која траје током читавог процеса транзиције, повећава скептицизам, посебно млађих и школованих контингената на могућност убрзанијег привредног развоја и опстанка становништва на простору Шљивовичке планине и њене подгорине. Из тих разлога, становништво је, посебно радни контингент, заинтересовано да трајно напусти завичај у потрази за бољим условима за живот. Резултати истраживања у овом поглављу су приказани табеларно (47 табела), графички (15 графикона), као и преко картографских прилога (7 карти) и фотографске документације (36 слика).

7. Седмо поглавље (**Анализа предности и недостатака, односно могућности и претњи за одрживи развој Шљивовичке планине и њене подгорине-SWOT анализа**) се бави испитивањем четири кључна фактора (снаге, слабости, могућности и претње) неопходна за стратешко планирање одрживог развоја проучаваног простора. Путем ове анализе суочени су интерни потенцијали и ограничења одрживог развоја са екстерним могућностима и претњама. У оквиру SWOT анализе за одрживи развој Шљивовичке планине и њене подгорине узета су у разматрање три критеријума: еколошки, социјални и економски. У овом поглављу резултати су приказани текстуално и табеларно (три табеле). На основу резултата SWOT анализе дате су смернице за дефинисање могућих праваца планирања одрживог развоја проучаваног простора. Резултати истраживања могу да буду применљиви у домену одрживог развоја не само проучаваног, већ и ширег простора.

8. Осмо поглавље (**Закључак**) коректно сумира све добијене резултате истраживања према постављеним хипотезама, са посебним освртом на импликације резултата у планирању одрживог развоја.

9. Девето поглавље (**Литература**) састоји се од укупно 167 извора литературе домаћих и страних аутора, 18 извора података и 17 линкова веб-сајтова, што чини укупно 202 референце.

10. У десетом поглављу (**Прилози**) дато је 15 прилога. У првих 13 прилога дате су табеле са подацима о појединим физичко и друштвено-географским обележјима проучаваног простора. Они употпуњују интерну базу података сакупљену у току рада на дисертацији. У последња два прилога (Прилог 14 и 15) приказани су коришћени анкетни упитници у спроведеним истраживањима.

На основу свега изложеног, комисија је позитивно оценила све делове докторске дисертације.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Živković Jelena, Tamara Lukić, Anđelija Ivkov-Dzigurski, Tatjana Djekić (2017): Policy responses to low fertility in Serbia. The case of municipality of Bela Palanka. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, no. 51E/June ISSN 1842-2845 - **M23**

Stojanović Tatjana, Ivana Penjišević, Tamara Lukić, **Jelena Živković** (2017): Computer Literacy of Young People in Serbia and Regional Differences, *Geographica Pannonica*, Volume 21, Issue 1, March, ISSN 0354-8724 - **M24**

Lukić Tamara, Tatjana Stojanović, Bojan Đerčan, Milka Bubalo-Živković, **Jelena Živković** (2015): The Geographical Aspects of Traditional Handicrafts in Serbia, *European Researcher*, Vol.(100), № 11, 747-758, DOI: 10.13187/er.2015.100.747, ISSN 2219-8229 – **M53**

На основу правилника докторских студија Универзитета у Новом Саду, комисија констатује да кандидат испуњава услове за одбрану докторске дисертације.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати анализа физичко и друштвено-географских елемената простора омогућили су увид у потенцијале и недостатке актуелне регионално-географске основе одрживог развоја. Планирање одрживог развоја укључује и дефинисање географског положаја који је увек имао и има важну улогу у демографским и економским кретањима у проучаваном простору. Истраживање током рада на дисертацији је показало да физичко-географски, регионално-географски и саобраћајно-географски положај не представљају ограничавајући фактор одрживог развоја, док економско-географски и административни положај до сада нису имали значајније позитивне ефекте на развој проучаваног простора. Тиме је делимично прихваћена Хипотеза 1 докторске дисертације: „Географски положај не представља ограничавајући фактор одрживог развоја простора Шљивовичке планине и подгорине“. Резултати анализе геолошке грађе показују да се у проучаваном простору налазе извесна лежишта неметаличних сировина (лапорци, глине и кречњачки камен) која могу бити основа за развој индустрије цемента, цигле и црепа, и грађевинског камена. Резултати анализе хидролошких обележја простора

указују да водни ресурси представљају значајан елемент физичко-географске основе одрживог развоја проучаваног простора (Хипотеза 2). Битан налаз је и да климатски и педолошки услови пружају солидну основу за развој пољопривредне делатности (Хипотеза 3). Шумски ресурси Шљивовичке планине и њене подгорине су недовољни за развој привредних делатности које из њих произилазе. Због тога они немају значај за економски развој, али имају за еколошку и социјалну димензију одрживости проучаваног простора. Површине под травним покривачем (32,6% укупно расположивих површина) представљају ресурс за развој сточарства. Атрактивност вегетационог покривача, без обзира да ли се ради о шумској, травној или културној вегетацији, омогућава развој неких видова одрживог туризма (пешачење, еко туризам и други облици). Резултати анализе друштвено-географске основе одрживог развоја указују да су у проучаваном простору присутни бројни социо-економски проблеми. Негативна демографска кретања се испољавају кроз бројне процесе који утичу на успоравање социо-економског развоја. Таква демографска кретања у последњих пола века условљена су културним и економским разлозима (Хипотеза 4). Резултати анкетног истраживања из 2017. године су показали да 52,7% испитаника старости испод 50 година жели да напусти завичај, ако му се укаже могућност за то. Статистички значајне разлике по питању става о иселјавању из завичаја јављају се између млађих (од 15 до 30 година) и старијих (од 30 до 50 година) испитаника. Млађи испитаници „многа више желе“ да трајно напусте завичај. На основу ових резултата прихваћена је и Хипотеза 5: „Старосни контингент испод 50 година, уколико му се укаже могућност, жели да напусти завичај“. Значајан налаз анкетног истраживања о привредној активацији простора Шљивовичке планине и њене подгорине је и тај да би туристичка делатност могла представљати фактор одрживог развоја. По мишљењу испитаника највеће шансе би имао сеоски туризам, где би гостопримство у традиционалном домаћинству представљало најзначајнији мотивациони фактор за туристе. Резултати истог истраживања показују да је анкетирано становништво заинтересовано да се бави сеоским туризмом уколико би при томе могло да рачуна на помоћ државе или локалне самоуправе. С обзиром на чињеницу да су у проучаваном простору присутни разноврсни природни и антропогени туристички потенцијали, и други облици туризма би се могли у њему развијати. На основу тога је закључено да се туристичка афирмација простора Шљивовичке планине и подгорине може постићи развојем културног, манифестационог, сеоског, еколошког, излетничког, едукативног и спортско-рекреативног туризма (Хипотеза 6). На основу сумираних резултата и закључака о физичко- и друштвено-географским обележјима проучаваног простора, изведен је генерални закључак да је социо-економска стагнација простора, као и са њом повезани проблеми, у великој мери резултат узрочно-последичног дејства анализираних елемената овог геопростора. Тиме је прихваћена и почетна хипотеза дисертације: „Компоненте природне средине и друштвено-географски елементи Шљивовичке планине и подгорине су у значајној мери предодредили привредну активност, као и ниво социо-економског развоја“. Из резултата истраживања произилазе бројне практичне импликације за планирање одрживог развоја проучаваног простора.

На основу наведеног, Комисија је позитивно оценила резултате и закључке истраживања.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Приказ резултата је постављен према редоследу излагања који је уобичајен у садржајима регионално-географске тематике. Кандидаткиња је јасно и систематично уз помоћ табела, графикона, карата и прилога приказала резултате истраживања и целокупног рада на докторској дисертацији. Добијени резултати су јасно тумачени, а на основу њих изведени закључци који одговарају предмету студије и пружају одговоре на постављене циљеве истраживања. Тумачење резултата рада је уверљиво, научно оправдано и подржано бројним литературним изворима. Резултати добијени на основу анкетних истраживања, односно упитника, обрађени су помоћу адекватних статистичких анализа. Приказ и тумачење резултата задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

Комисија је позитивно оценила начин приказа и тумачења резултата.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Комисија сматра да је дисертација кандидата Јелене Живковић написана у складу са образложењима написаним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Докторска дисертација Јелене Живковић садржи све битне елементе оригиналног научног рада из области Регионалне географије.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Ова дисертација представља прво географско истраживање простора Шљивовичке планине и њене подгорине, и једно је од ретких које се бави проблемом социо-економске стагнације планинских подручја у Србији. Претходна географска истраживања су се бавила проучавањем ширег простора као и делова простора Шљивовичке планине и подгорине. С обзиром на то, посебан научни допринос је у употпуњавању географских знања о простору Шљивовичке планине и подгорине. У дисертацији је дат пример једног од могућих начина разграничења планинских подручја, која обухватају и области у подножју, као и суседне области од којих становништво на различите начине зависи. Применом аналогних поступака могуће је извршити идентификацију граница и других планинских подручја или области, а затим и читавог комплекса географских елемената таквог простора. То би омогућило чешћу израду стратегија одрживог развоја планинских подручја у Србији. Осим тога, спроведена истраживања су омогућила утврђивање актуелне регионално-географске основе одрживог развоја, односно установљени су сви физичко-географски и друштвено-географски елементи простора који могу утицати на ублажавање негативних трендова у развоју. Сходно томе, резултати истраживања могу бити инкорпорирани у планирање одрживог развоја, не само проучаваног већ и сличног или ширег простора.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Увидом у докторску дисертацију и детаљним прегледом свих резултата комисија није уочила недостатке који би утицали на резултате истраживања и закључке рада.

X ПРЕДЛОГ:

Комисија позитивно оцењује докторску дисертацију Јелене Живковић под називом „Регионално-географске основе одрживог развоја Шљивовичке планине и њене подгорине у Источној Србији“. На основу тога, Комисија предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду да прихвати позитивну оцену и кандидату одобри јавну одбрану.

У Новом Саду, 29.мај 2017. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Председник: др Милка Бубало Живковић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду,
Природно-математички факултет

Ментор: др Тамара Лукић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду,
Природно-математички факултет

Члан: др Владимир Стојановић, редовни професор,
Универзитет у Новом Саду,
Природно-математички факултет

Члан: др Бојан Берчан, доцент,
Универзитет у Новом Саду,
Природно-математички факултет

Члан: др Вукашин Шушић, редовни професор,
Универзитет у Нишу,
Економски факултет